

1977 AUG 23

KISALFÖLD

Országcsoy

2hh

SZABÓ ERVIN

1877 — 1918

Kunfi Zsigmond és Lukács György más-más alapról ismerték el: „mindnyájunk szellemi atyja volt”. A tanítvány Révai József élete végéig viaskodott a tanítómester teljesítményének értékelésével. Az egyre inkább eszmei ellenfél, Jászi Oszkár legközelebbi barátjának tudta. Halálakor az egész haladó magyar szellemi közélet meghajtotta előtte az elismerés és tisztelet zászlaját.

A mai napig sem csitultak el körülötte végleg a kedélyek. Életművének egyetemes értékelése, monografikus feldolgozása késik. Mindazonáltal a marxista történetírás és elmélet néhány fontos, a megoldás felé mutató kritikai szempontot vetett fel a Szabó Ervin-i gondolatokkal kapcsolatban.

Működésének legegyszerűbben megítélt — korszerű és kiemelkedő — területe a könyvtárügy. A foglalkozása szerint jogot végzett, alacsony, vézna, bajszos, szemüveges, beteges Szabó Ervin élete végéig könyvtáros volt. Gyors karrierje 1899 végétől 1904-re mindössze két közbeeső állomáson át vezetette a megalkakítandó Fővárosi Könyvtár élére. Bárczy István budapesti polgármester és Wildner Ödön kulturális tanácsnok támogatásával, nagyfokú függetlenséggel és a kor világszínvonalán építette ki Budapest máig működő nyilvános és tudományos (a szociológiai és a politikai) könyvtárát. A világháborús évekre a mai Ferenczy István utcában ott-hont talált, immár önálló intézmény a korszerű társadalom-tudományos műveltség fellegvára, a korban egyedülálló haladó és demokratikus művelődési központ lett.

Édesanyjának orosz rokonsága révén került kapcsolatba 1898—99-es bécsi tanulmányai idején az orosz forradalmárok — szociáldemokraták, ökonomisták, esszerek — egyes kiemelkedő képviselőivel. Egyben az osztrák szociáldemokrácia vezetőivel is szoros baráti viszonyt alakított ki. A bécsi környezetben vált szocialistává. Mindkét kapcsolata élete végéig elkísérte. Egyre inkább összekötője lett az oroszországi forradalmi mozgalmaknak. Különböző — egymással is rivalizáló — orosz irányzatoknak segített. Ugyanakkor rendszeres cikkírójává vált a Neue Zeitnek, a kor vezető marxista folyóiratának.

Hazatérve igen hamar a Népszava főmunkatársa, állandó cikkírója lett — egyelőre ideálisan összeegyeztetve könyvtárosi-tudományos és pályakezdő mozgalmi tevékenységét. Már ekkor komoly fenntartásai voltak azonban a hazai szociáldemokrácia színvonalával — provinciálisizmussal, időszerűtlen, betegpénztári jellegével, esetenkénti amorálisásával szemben. Úgy érezte; morálisabban, korszerűbb és forradalmibb szintre kell emelni a magyar mozgalmat. Elvi állásponttá vált idegenkedése a fegyelmezett pártkerektektől megkönnyítette számára a frakciós tevékenység vállalását. Fialat értelmiségiek-egyetemisták csoportját (a Polányi-testvérek, Pór Ödön, Mérő Gyula, Vágó Béla, Beck Salamon, László Jenő) gyűjtötte maga köré, nevelve-képezve az alig fiatalabbaká Tulajdonképpen neki köszönhető a szocialista diákmozgalom önállósága, az agitációt és a kultúrális tevékenységének megindítása.

1903-ban megvált a Népszavától, és hajlamainak és képzettségének megfelelően a kor legszínvonalasabb és leghatékonyabb haladó értelmiségi folyóiratával, a Huszadik Századdal és azt Társasággal lépett kapcsolatba. Ez mindenképpen lehetővé tette, hogy a haladó és liberális polgári értelmiség jelentős csoportjaival ismeresse meg a szocializmust. Egyben kritikája volt ez a lépés az SZDP vezetésnek, amellyel szembeni ellenzéki frakciós tevékenysége is ettől

az időponttól datálódik. Ekkor, ezekben az években fekteti le — a hagyományos, német típusú parlamenti munkáspárt alkalmatlansága felletti túlzó reakcióként — pártszervezési elveit; a decentralizált, demokratikus, frakciók alakítására is lehetőségét nyújtó, a szilárd vezetést és fegyelmet megkerülő pártfelépítési modellt. Ugyanekkor fordult a francia szindikalisták tevékenysége és elmélete felé. Bennük az általa mindig parlamentinek felfogott meddő politikai harc helyett a gazdaságilag szervezett munkás-egyesület közvetlen akciójának, egy tényleges forradalmi változásnak az ígéretét látta.

A korabeli munkásmozgalom állapota — Lenin és Bernstein is ezt bírálva alakították ki egymással gyökeresen szembenálló mozgalmi-ideológiai elméletüket — őt is taszította, de kérdéseire nem találta meg a lenini választ.

Ellenzéki tevékenységét nem adta fel, sőt, 1909-ben magával a párttal is szakított. Élete végéig ezután független szocialistának számított. Noha közvetlen környezetének jelentős része 1918-ban megtalálta az utat a kommunista párthoz, ő maga igazi tábornok, tömegeket nem tudott, nem is képes maga mögé állítani.

1903-ban a Társadalomtudományi Társaság vitáján „A szociológia újabb irányzatairól” Szabó Ervin ismertette a szocializmust. Történelmi pillanatot volt ez. „Magyarországon, magyar nyelven ekkor jelent meg a marxizmus teljes tudományos fegyverzetével. Magyar tudományos fórumon először lépett fel valaki a marxi és engelsi életmű ismeretében, ráadásul a kor szociológiai műveltségének birtokában” — írja egyik életrajzírója. Azért, hogy a vitában végső soron győztes szocialista (marxista) világnézet a szűk értelmiségi körön túl is terjedjen, Szabó Ervin sokat tett. Nagy marxista szociológiai szintézisét a társadalmi osztályokról és az osztályharcról nem sikerült ugyan megírnia, az eredeti Marx és Engels-szövegek kétkötetes kiadásával és a 48—49-es magyar forradalom és szabadságharc első marxista igényű monografikus feldolgozásával évtizedekre befolyásolta a marxizmussal ismerkedő hazai értelmiségiekét.

Ahogy a pártról vallott felfogása végső soron késleltette a forradalmi, új típusú munkáspárt megalakítását, antidiálektikus és esetenként etikai idealista nézetei a marxizmus teljességének átélésében és alkalmazásában gátolták. Írásai, cikkei, tanulmányai mégis a mai napig tartalmazznak fontos, meglepően aktuális mondánivalót, mindenekelőtt a marxista tudományos alapállásnak az elmélet és a gyakorlat kapcsolatának elválaszthatatlanságának igényét. „Nem szabad elmaradnunk az elméletben. Régi megismeréseinkről és folytonos revízió alatt kell, hogy legyenek. Le kell vonnunk a gyakorlati próbák tanulságait, és új megismeréseket kell szereznünk.” Szatellenszerű gondolkodói nyughatatlanságának, a fennállót állandóan meghaladni törekvő marxi igényességének értékes válogása ez.